

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Кафедра прикладної біології, розведення та генетики тварин

ЗАТВЕРДЖЕНО

Факультет тваринництва та водних біоресурсів

“ 14 ” травня 2026 р.

**РОБОЧА ПРОГРАМА
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

Біотехнологія статевих клітин

Галузь знань	Н «Сільське, лісове, рибне господарство та ветеринарна медицина»
Спеціальність	Н2 «Тваринництво»
Освітня програма	«Кінологія»
Факультет	Тваринництва та водних біоресурсів
Розробники	Себа Микола Васильович доцент кафедри прикладної біології, розведення та генетики тварин, кандидат с.-г. наук, доцент; Хоменко Марина Олександрівна старший викладач кафедри прикладної біології, розведення та генетики тварин, кандидат с.-г. наук, доцент.

Київ – 2026 р.

Опис навчальної дисципліни: дисципліна дає можливість здобувачам вищої освіти ознайомитись із закономірностями репродуктивної біології собак, правилами роботи зі сперматозоїдами, яйцеклітинами, ембріонами та стовбуровими клітинами тварин. Оволодіти основними методами дослідження статевих клітин, мікрomanipуляцій з ними, визначення та проектування статі ембріонів. Студенти мають можливість освоїти основи сучасних репродуктивних технологій у розведенні тварин, отримати навички роботи в спеціалізованій лабораторії для набуття компетентностей, необхідних в організації науково-дослідної та селекційної роботи в кінології.

Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній ступінь		
Освітній ступінь	<i>магістр</i>	
Спеціальність	<i>H2 «Тваринництво»</i>	
Освітня програма	<i>«Кінологія»</i>	
Характеристика навчальної дисципліни		
Вид	вибіркова	
Загальна кількість годин	150	
Кількість кредитів ECTS	5	
Кількість змістових модулів	2	
Курсовий проект (робота) (якщо є в робочому навчальному плані)	-	
Форма контролю	<i>екзамен</i>	
Показники навчальної дисципліни для денної та заочної форм навчання		
	денна форма навчання	заочна форма навчання
Курс (рік підготовки)	2	
Семестр	3	
Лекційні заняття	<i>30 год.</i>	
Практичні, семінарські заняття	-	
Лабораторні заняття	<i>30 год.</i>	
Самостійна робота	<i>90 год.</i>	
Кількість тижневих аудиторних годин для денної форми здобуття вищої освіти	<i>6 год.</i>	

1. Мета, компетентності та програмні результати навчальної дисципліни

Мета – дати студентам теоретичні і практичні навички з відтворення собак, трансплантації ембріонів, клітинної інженерії репродуктивних клітин сук та оволодіння основними елементами конструювання векторних конструкцій в генній інженерії собак. Мета досягається через вирішення спеціальних освітніх, загальноосвітніх і виховних завдань. Спеціальні освітні завдання вирішуються в процесі засвоєння студентами теоретичних та практичних основ будови статевих клітин, біологічних основ регуляції відтворної функції сук, трансплантації ембріонів, генетичної та клітинної інженерії репродуктивних клітин самиць. Окрім того, під час вивчення предмета вирішуються також загальноосвітні і виховні завдання. У студентів розширюється світогляд і загальний кругозір, з'являється можливість більш глибокого розуміння і пізнання ними суті біологічних властивостей живого організму, закономірностей його розвитку та впливу на організм собак сучасних технологій відтворення.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен знати: біологічні особливості відтворення та розведення собак, будову та функції статевих клітин собак, біотехнологічні методи одержання клонованих тварин та химер, методи отримання нових генотипів тварин з метою збільшення ефективності селекційного процесу, покращення екстер'єрних та робочих якостей порід і збереження цінного генофонду, методи регулювання статі тварин, визначення та формування статі ранніх ембріонів, та встановлення батьківства і родинних зв'язків між ними за допомогою молекулярно-генетичних методів.

Студент повинен вміти: отримувати сперму від кобелів-плідників, проводити її оцінку (спермограму), готувати до запліднення *in vitro*, сексувати, вимивати ембріони у сук-донорів, вести пошук та оцінку якості ембріонів, заморожувати ембріони методом вітрифікації, регулювати та синхронізувати відтворювальну здатність сук для інтенсифікації селекційного процесу в розплідниках, а також використовувати в ньому сучасні досягнення в галузі ДНК-технологій, клітинної та генетичної інженерії, отримувати рекомбінантну ДНК, оцінювати придатність та культивувати ооцит-кумулясні комплекси, запліднювати яйцеклітини та отримувати ембріони, використовуючи різні середовища для культивування в стерильних умовах *in vitro*.

Перелік навчальних дисциплін, які передують вивченню (за їх наявності). Вивченню дисципліни передуює засвоєння компетентностей набутих під час опанування обов'язкових освітніх компонентів ОПП першого року навчання, зокрема ОК: 5, 8, 9.

Набуття компетентностей:

Інтегральна компетентність (ІК): Здатність розв'язувати складні задачі дослідницького та/або інноваційного характеру у сфері технології виробництва і переробки продукції тваринництва та кінології.

загальні компетентності (ЗК): ЗК 1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу; ЗК4. Здатність до пошуку, обробки та аналізу інформації, отриманої з різних джерел; ЗК5. Здатність ухвалювати рішення та діяти, дотримуючись принципу неприпустимості корупції та будь-яких інших проявів недоброчесності.

спеціальна (фахова) компетентність(СК): СК 10. Здатність зрозуміло і недвозначно доносити власні знання, висновки та аргументацію до фахівців і нефахівців, зокрема до осіб, які навчаються; СК 11. Здатність розробляти та впроваджувати заходи селекційно-плеємної роботи у кінологічних організаціях, проводити експертизу собак за екстер'єром та робочими якостями; розробляти моделі відтворення нових генерацій собак, використовуючи їх генетичні параметри.

Програмні результати навчання (ПРН): ПРН 3. Здійснювати дослідження та/або провадити інноваційну діяльність з метою отримання нових знань та створення нових технологій та продуктів в сфері тваринництва та в ширших мультидисциплінарних контекстах; ПРН 5. Відшукувати необхідні дані в науковій літературі, базах даних та інших джерелах, аналізувати та оцінювати ці дані; ПРН 10. Нести відповідальність за розвиток професійних знань і практик, оцінювання стратегічного розвитку команди, формування ефективної кадрової політики; ПРН 11. Розробляти та реалізовувати заходи селекційно-плеємної роботи у кінологічних організаціях, проводити експертизу собак за екстер'єром та робочими якостями; використовувати генетичні параметри собак для розробки моделей відтворення нових генерацій; ПРН 12. Проектувати та організовувати технологічні процеси вирощування, утримання та відтворення собак у державних та приватних організаціях та контролювати їх безпечність та якість.

2. Програма та структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин													
	денна форма							заочна форма						
	тижні	усього	у тому числі					усьо го	у тому числі					
			л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	
Модуль 1. Біотехнологія роботи зі статевими клітинами														
Тема 1. Поняття про особливості відтворення собак. Загальна характеристика сучасних методів регулювання відтворної здатності.	1	10	2		2			6						

Продовження таблиці 2

Тема 2. Біотехнологія відтворення собак та методи корекції репродуктивної функції.	1-2	11	2		2		7						
Тема 3. Значення трансплантації ембріонів у селекційному процесі.	2	10	2		2		6						
Тема 4. Клітинна інженерія в селекції та розведенні собак.	2-3	10	2		2		6						
Тема 5. Сексована сперма кобелів. Біотехнологічні методи сексування сперми.	3	11	2		2		7						
Тема 6. Сучасні методи регуляції статі.	3-4	10	2		2		6						
Тема 7. Біотехнологічні методи отримання ооцитів сук.	4-5	10	2		2		6						
Тема 8. Методи запліднення яйцеклітин собак in vitro. Розвиток ембріонів собак in vitro.	5-6	10	2		2		6						
Разом за модулем 1		82	16		16		50	10					
Модуль 2. Клітинна інженерія, трансгенез та молекулярна діагностика													
Тема 9. Тканинні препарати як ефективний засіб корекції статевої циклічності.	6	9	2		2		5						
Тема 10. Використання досягнень нанотехнологій у біотехнології відтворення собак.	6-7	10	2		2		6						
Тема 11. ДНК-технології в селекції та племінній.	7	10	2		2		6						
Тема 12. Значення та застосування полімеразно-ланцюгової реакції (ПЛР) у кінологічній практиці та ветеринарії.	7-8	10	2		2		6						
Тема 13. Клонування собак: теоретичні основи, етичні аспекти та перспективи.	8	9	2		2		5						

Продовження таблиці 2

Тема 14. Методи трансгенезу, створення химерних тварин та перспективи генної інженерії.	8-9	10	2	2	6							
Тема 15. Отримання ембріональних стовбурових клітин.	10	10	2	2	6							
Разом за модулем 2		68	14	14	40							

3. Теми лекцій

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Поняття про особливості відтворення собак. Загальна характеристика сучасних методів регулювання відтворної здатності.	2
2.	Біотехнологія відтворення собак та методи корекції репродуктивної функції.	2
3.	Значення трансплантації ембріонів у селекційному процесі.	2
4.	Клітинна інженерія в селекції та розведенні собак.	2
5.	Сексована сперма кобелів. Біотехнологічні методи сексування сперми.	2
6.	Сучасні методи регуляції статі.	2
7.	Біотехнологічні методи отримання ооцитів сук.	2
8.	Методи запліднення яйцеклітин собак in vitro. Розвиток ембріонів собак in vitro.	2
9.	Тканинні препарати як ефективний засіб корекції статевої циклічності сук.	2
10.	Використання досягнень нанотехнологій у біотехнології відтворення собак.	2
11.	ДНК-технології в селекції та племінній справі в кінології.	2
12.	Значення та застосування полімеразно-ланцюгової реакції (ПЛР) у кінологічній практиці та ветеринарії.	2
13.	Клонування собак: теоретичні основи, етичні аспекти та перспективи.	2
14.	Методи трансгенезу, створення химерних тварин та перспективи генно-інженерних робіт у кінології.	2
15.	Отримання ембріональних стовбурових клітин собак.	2

4. Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Ознайомитись з методами визначення статевої охоти у сук.	2
2.	Статевий цикл сук та методи оцінки їх відтворної здатності.	2
3.	Будова та роль гормонів, які беруть участь у регуляції відтворювальної функції сук.	2
4.	Методи отримання ембріонів.	2
5.	Отримання яйцеклітин на різних стадіях мейозу. Оцінка та відбір для культивування ооцит кумулюсних комплексів (ОКК). Перенесення ОКК в середовище для культивування.	2

Продовження таблиці 4

6.	Пошук, оцінка та культивування ембріонів. Передімплантаційна діагностика методом FISH.	2
7.	Одержання ідентичних близнюків шляхом поділу ембріонів.	2
8.	Підготовка сперматозоїдів до запліднення та методи запліднення в умовах <i>in vitro</i> .	2
9.	Оцінка якості сперми методом «HALOMAX».	2
10.	Запліднення яйцеклітин <i>in vitro</i> . Культивування ембріонів <i>in vitro</i> . Створення культуральних середовищ.	2
11.	Заморожування яйцеклітин та ембріонів методом вітрифікації та їх розмороження.	2
12.	Заправка пайет для пересадження та замороження ембріонів. Відбір реципієнтів.	2
13.	Одержання клонів шляхом трансплантації ядра клітин.	2
14.	Методи створення трансгенних тварин та химер. Одержання рекомбінантної ДНК.	2
15.	Ознайомлення з методикою проведення полімеразної ланцюгової реакції.	2

5. Темі самостійної роботи студентів

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Гормональна стимуляція фолікулогенезу у сук.	9
2.	Методи оцінки якості сперми.	9
3.	Морфологічна оцінка якості ооцитів <i>in vitro</i> .	9
4.	Культивування клітин. Історія методу. Характеристика клітин, що культивуються <i>in vitro</i> .	9
5.	Сучасне і майбутнє використання клітинних технологій у біотехнології.	9
6.	Вивчення різних методів та практичне освоєння уведення речовин та біотехнологічних препаратів собакам.	9
7.	Вивчити механізм дії нанокарбоксилатів на репродуктивну функцію собак.	9
8.	Методи стимуляції та виготовлення препаратів нейротропно-метаболічної дії, та механізм їх дії на організм тварин.	9
9.	Вивчення біологічної дії мікроелементів, які відіграють важливу роль у відтворенні собак.	9
10.	Роль та вплив вітамінів на репродуктивну функцію собак.	9

6. Методи та засоби діагностики результатів навчання:

- усне або письмове опитування;
- захист лабораторних;
- модульні тести;
- пірінгове оцінювання;
- екзамен;

7. Методи навчання:

- практико-орієнтоване навчання;
- навчання через дослідження;

- навчальні дискусії та дебати;
- командна робота;

8. Оцінювання результатів навчання:

Оцінювання знань здобувача вищої освіти відбувається за 100-бальною шкалою і переводиться в національну оцінку згідно чинного «Положення про екзамени та заліки у НУБіП України».

8.1. Розподіл балів за видами навчальної діяльності

Вид навчальної діяльності	Результати навчання	Оцінювання
Модуль 1. Біотехнологія роботи зі статевими клітинами		
Лабораторна робота 1. Ознайомитись з методами визначення статевої охоти у сук.	ПРН 3, 5, 11, 12. Знати та розуміти; Основні напрями досліджень та методи біотехнології собак; поняття про біотехнологію; перспективи біотехнології; основні напрямки та методи досліджень, значення трансплантації ембріонів, етапи трансплантації ембріонів, критерії відбору донорів та реципієнтів ембріонів, стимуляцію та синхронізацію, основи отримання, зберігання та пересадження ембріонів; сучасні методи відбору гамет та ембріонів за статтю; методи регуляції статі тварин; методи запліднення яйцеклітин <i>in vitro</i> , метод ІКСІ.	6
Самостійна робота 1. Гормональна стимуляція фолікулогенезу у сук.		4
Лабораторна робота 2. Статевий цикл сук та методи оцінки їх відтворної здатності.		6
Лабораторна робота 3. Будова та роль гормонів, які беруть участь у регуляції відтворювальної функції сук.		6
Самостійна робота 2. Методи оцінки якості сперми.		5
Лабораторна робота 4. Методи отримання ембріонів.		6
Самостійна робота 3. Морфологічна оцінка якості ооцитів <i>in vitro</i> .		4
Лабораторна робота 5. Отримання яйцеклітин на різних стадіях мейозу. Оцінка та відбір для культивування ооцит кумулюсних комплексів (ОКК). Перенесення ОКК в середовище для культивування.		6
Лабораторна робота 6. Пошук, оцінка та культивування ембріонів. Передімплантаційна діагностика методом FISH.		6
Самостійна робота 4. Культивування клітин. Історія методу. Характеристика клітин, що культивуються <i>in vitro</i> .		5
Лабораторна робота 7. Одержання ідентичних близнюків шляхом поділу ембріонів.		6
Самостійна робота 5. Сучасне і майбутнє використання клітинних технологій у біотехнології.		4
Лабораторна робота 8. Підготовка сперматозоїдів до запліднення та методи запліднення в умовах <i>in vitro</i> .		6
Модульна контрольна робота 1.		30
Разом за модулем 1	100	

Продовження таблиці 8.1

Модуль 2. <i>Клітинна інженерія, трансгенез та молекулярна діагностика</i>		
Лабораторна робота 9. Оцінка якості сперми методом «HALOMAX».	ПРН 3, 5, 11, 12. Знати та розуміти: методи отримання ооцит-кумулюсних комплексів їх оцінку та культивування в умовах in vitro, етапи підготовки сперматозоїдів до запліднення in vitro та культивування ембріонів в умовах in vitro, історію клонування, види клонування та перспективи, методи створення трансгенних тварин, метод мікроін'єкції ДНК, використання сперматозоїдів, як векторів транс гена. Вивчити поняття про химеру та агрегаційний і ін'єкційний методи створення химер. Знати та розуміти основні методи отримання ембріональних стовбурових клітин, їх значення та застосування, використання модифікованих ембріональних стовбурних клітин, види полімеразної ланцюгової реакції, її значення для наукових досліджень пов'язаних з відтворенням собак та етапи її проведення.	7
Самостійна робота 6. Вивчення різних методів та практичне освоєння уведення речовин та біотехнологічних препаратів собакам.		4
Лабораторна робота 10. Запліднення яйцеклітин in vitro. Культивування ембріонів in vitro. Створення культуральних середовищ.		7
Лабораторна робота 11. Заморожування яйцеклітин та ембріонів методом вітрифікації та їх розмороження.		7
Самостійна робота 7. Вивчити механізм дії нанокарбоксилатів на репродуктивну функцію собак.		5
Лабораторна робота 12. Заправка пайет для пересадження та замороження ембріонів. Відбір реципієнтів.		7
Лабораторна робота 13. Одержання клонів шляхом трансплантації ядра клітин.		7
Самостійна робота 8. Методи стимуляції та виготовлення препаратів нейротропно-метаболічної дії, та механізм їх дії на організм тварин.		4
Лабораторна робота 14. Методи створення трансгенних тварин та химер. Одержання рекомбінантної ДНК.		7
Самостійна робота 9. Вивчення біологічної дії мікроелементів, які відіграють важливу роль у відтворенні собак.		4
Лабораторна робота 15. Ознайомлення з методикою проведення полімеразної ланцюгової реакції.		7
Самостійна робота 10. Роль та вплив вітамінів на репродуктивну функцію собак.		4
Модульна контрольна робота 2.		30
Разом за модулем 2		100
Навчальна робота	$(M1 + M2+M3)/3 \cdot 0,7 \leq 70$	
Екзамен	30	
Разом за курс	$(\text{Навчальна робота} + \text{екзамен}) \leq 100$	

8.2. Шкала оцінювання знань здобувача вищої освіти

Рейтинг здобувача вищої освіти, бали	Оцінка за національною системою (екзамени/заліки)
90-100	відмінно
74-89	добре
60-73	задовільно
0-59	незадовільно

8.3. Політика оцінювання

Політика щодо дедлайнів та перескладання	Роботи, які здаються із порушенням термінів без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку. Перескладання модулів відбувається із дозволу лектора за наявності поважних причин (наприклад, лікарняний).
Політика щодо академічної доброчесності	Списування під час контрольних робіт та екзаменів заборонені (в т.ч. із використанням мобільних девайсів). Курсові роботи, реферати повинні мати коректні текстові посилання на використану літературу
Політика щодо відвідування	Відвідування занять є обов'язковим. За об'єктивних причин (наприклад, хвороба, міжнародне стажування) навчання може відбуватись індивідуально (в он-лайн формі за погодженням із деканом факультету)

9. Навчально-методичне забезпечення

- електронний навчальний курс навчальної дисципліни (на навчальному порталі НУБіП України eLearn: *(в стадії розробки)*);
- конспекти лекцій та їх презентації (в електронному вигляді);
- підручники, навчальні посібники, практикуми;
- методичні матеріали щодо вивчення навчальної дисципліни для здобувачів вищої освіти денної та заочної форм здобуття вищої освіти;
- програма навчальної (виробничої) практики навчальної дисципліни (якщо вона передбачена навчальним планом).

10. Рекомендовані джерела інформації

1. Біотехнологічні методи у ветеринарній репродуктології : навч. посіб. / В. В. Ковпак та ін. Київ : НУБіП України, 2020. 102 с.
2. Біотехнологія відтворення у тваринництві : навч. посіб. / М. В. Себа та ін. Київ : Компринт, 2018. 202 с.
3. Ветеринарне акушерство, гінекологія та біотехнологія відтворення тварин з основами андрології : підручник / за ред. В. А. Яблонського, С. П. Хомина. Вінниця : Нова Книга, 2006. 592 с.
4. Вирішення проблем з відтворення сільськогосподарських тварин із застосуванням біотехнологічних методів : монографія / М. В. Себа та ін. Київ : Компринт, 2021. 197 с.
5. Вплив біологічно активних препаратів на ріст та виживаність поросят-сисунів / К. В. Захарченко та ін. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва*. 2017. Вип. 271. С. 102–109.
6. Захарченко К. В., Себа М. В., Хоменко М. О. Сучасні біотехнологічні підходи стимуляції росту та збереженості поросят-сисунів у постнатальний період : монографія. Київ : Компринт, 2021. 19 с.

7. Зюзюн А. Б., Дзіцюк В. В., Троцький П. А. Методичні рекомендації з отримання ооцитів та формування ембріонів кролів в умовах *in vitro*. Чубинське, 2018. 20 с.
8. Кулдонашвілі К. В., Шеремета В. І. Ріст поросят-сисунів при використанні біологічно активних препаратів. *Актуальні проблеми наук про життя та природокористування* : матеріали III Міжн. наук.-практ. конф. молодих учених (м. Київ, 28–31 жовтня 2015 року) : тези доп. Київ, 2015. С. 79–80.
9. Наукове обґрунтування біотехнологічних підходів стимуляції відтворювальної здатності свиноматок : монографія / О. С. Пилипчук та ін. Київ : ПОНПРИНТ, 2020. 143 с.
10. Нові підходи щодо використання сексованої сперми бугаїв у селекційному процесі / С. Ю. Рубан та ін. *Розведення і генетика тварин*. 2010. № 44. С. 167–170.
11. Панасюк Я. В., Волков К. С., Корда М. М. Використання комбінації наноаквахелатів металів і наночастинок давостину для стимуляції репаративного остеогенезу в щурів. *Клінічна та експериментальна патологія*. 2016. Т. XV, № 2 (56), ч. 2. С. 53–59.
12. Себа М. В., Дейнека М. О. (Хоменко М. О.), Каплуненко В. Г. Запліднення українських чорно-рябих молочних корів. *Тваринництво України*. 2016. № 1–2. С. 19–21.
13. Себа М. В., Дейнека М. О., Каплуненко В. Г. Вплив препарату «Кватронан-Se» та деяких мікроелементів у формі карбоксилатів на заплідненість та молочну продуктивність корів симентальської породи. *Науково-технічний бюлетень Науково-дослідного центру біобезпеки та екологічного контролю АПК*. 2016. Т. 4, № 1. С. 234–240.
14. Себа М. В., Каплуненко В. Г., Хоменко М. О. Вплив мікроелементів у формі карбоксилатів харчових кислот нанотехнологічного походження на заплідненість корів. *Вісник Житомирського національного агроекологічного університету*. 2015. Т. 3, № 2 (52). С. 225–230.
15. Себа М. В., Хоменко М. О. Вплив комплексів нанокарбоксилатів та препарату Кватронан-Se на гематологічні показники крові піддослідних тварин. *Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Ґжицького*. 2017. Т. 19, № 74. С. 123–126.
16. Себа М. В., Хоменко М. О. Вплив препарату Кватронан-Se та комплексів карбоксилатів на хімічний склад молока корів. *Тваринництво та ветеринарна медицина*. 2017. № 2 (25). С. 42–47.

17. Себа М. В., Хоменко М. О. Гормональні зміни в організмі телиць після застосування нового препарату та комплексів нанокарбоксилатів. *Тваринництво України*. 2017. № 3-4. С. 17–20.
18. Себа М. В., Хоменко М. О., Головецький І. І. Сучасні наукові підходи щодо застосування для с.-г. тварин нейротропно-метаболических сполук в поєднанні з мікроелементами нанобіотехнологічного походження : монографія. Київ : Компринт, 2020. 200 с.
19. Себа М. В., Шеремета В. І., Хоменко М. О. Біохімічні показники крові корів при застосуванні препарату «Кватронан-Se» та карбоксилатів харчових кислот. *Науковий вісник National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. Серія: Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва*. 2016. № 236. С. 268–276.
20. Хоменко М. О. Розробка біотехнологічного способу стимуляції заплідненості корів за використання нанокарбоксилатів мікроелементів : дис. ... канд. с.-г. наук : 03.00.20. Київ, 2017. 174 с.
21. Хоменко М. О., Себа М. В., Мерзлов С. В. Наукове обґрунтування сучасних біотехнологічних підходів відтворення великої рогатої худоби : монографія. Київ : Компринт, 2018. 200 с.
22. Шеремета В. І. Підвищення ефективності методу трансплантації ембріонів великої рогатої худоби : монографія. Київ : Видавничий центр НУБіП України, 2014. 147 с.
23. Юлевич О. І., Ковтун С. І., Гиль М. І. Біотехнологія : навч. посіб. / за ред. М. І. Гиля. Миколаїв : МДАУ, 2012. 476 с.
24. Bergstein-Galan T. et al. *Reproduction Biotechnology in Farm Animals*. AvidScience, 2018. 261 с.
25. Influence of biologically active preparations on biochemical indicators of sows' blood and the survival level of sucking pigs / K. Zakharchenko et al. *Journal of the Indonesian Tropical Animal Agriculture*. 2024. Vol. 49, No. 4.
26. Productivity of Holstein cows with early insemination of heifers / I. Kepkalo et al. *Scientific Journal «Animal Science & Food Technologies»*. 2024. Vol. 15, No. 4.

Допоміжна

1. Біотехнологія : підручник / В. Г. Герасименко та ін. ; під ред. В. Г. Герасименка. Київ : Фірма «ІНКОС», 2006. 647 с.
2. Ветеринарне акушерство, гінекологія та біотехнологія відтворення тварин з основами андрології : підручник / А. В. Яблонський та ін. Вінниця : Нова книга, 2008. 600 с.
3. Горбунов Л. В., Саліна А. С., Данильченко В. В. Кріоконсервування ембріонів ссавців при пасивному охолодженні в горловині посудини Дьюара.

Науково-технічний бюлетень Інституту тваринництва НААН. 2013. № 110. С. 25–33.

4. Мазуркевич А. Й., Ковпак В. В., Данілов В. Б. Клітинні технології у ветеринарній медицині : навч. посібник. Київ : КОМПРИНТ, 2014. 132 с.
5. Новак В. П., Мельниченко А. П. Цитологія, гістологія, ембріологія : навч. посібник. Біла Церква, 2005. 256 с.
6. Цитологія, загальна гістологія та ембріологія : навч. посібник / В. К. Напханюк та ін. ; за ред. В. К. Напханюка. Одеса : Одес. держ. мед. ун-т, 2002. 218 с.
7. Vlaabjerg K., Damgaard Poulsen H. The use of zinc and copper in pig production. *Nationalt Center for Jordbrug og Fodevarer*. 2017. P. 1–17.
8. Cadherin-dependent filopodia control preimplantation embryo compaction / J. C. Fierro-Gonzalez et al. *Nature Cell Biology*. 2013. № 15. P. 1424–1433.
9. Pedersen A., Zachariae R., Bovbjerg D. H. Influence of psychological stress on upper respiratory infection – a meta-analysis of prospective studies. *Psychosomatic Medicine*. 2010. Vol. 72. P. 8823–8832.
10. Stem Cells Handdbook / edited by Stewart Seel. Totawa, N.J. : Humana Press Inc., 2002. 256 p.
11. Wileman B. W., Thomson D. U., Reinhardt C. D., Renter D. G. Analysis of modern technologies commonly used in beef cattle production: Conventional beef production versus nonconventional production using meta-analysis. *Journal of Animal Science*. 2009. Vol. 87, № 10. P. 3418–3426.

Інтернет джерела

1. Біотехнологічний спосіб стимуляції росту поросят-сисунів біологічно активними препаратами : електрон. ресурс. URL: https://science.btsau.edu.ua/sites/default/files/specradi/disert_zaharchenko.pdf (дата звернення: 03.06.2026).
2. Біотехнологія відтворення с.-г. тварин : електрон. ресурс. URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u104/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96%20%D0%B2%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D1%96%D0%B2%D0%BA%D0%B8_0.pdf (дата звернення: 03.06.2026).
3. Обґрунтування біотехнологічних способів стимуляції відтворювальної здатності свиноматок : електрон. ресурс. URL: http://science.btsau.edu.ua/sites/default/files/specradi/disert_pilipchuk.pdf (дата звернення: 03.06.2026).
4. Розробка біотехнологічного способу стимуляції заплідненості корів за використання нанокарбоксилатів мікроелементів : електрон. ресурс. URL:

http://science.btsau.edu.ua/sites/default/files/specradi/dis_homenko.pdf (дата звернення: 03.06.2026).

5. Удосконалення схеми стимуляції суперовуляції у корів-донорів за використання біологічно активних речовин : електрон. ресурс. URL: https://science.btsau.edu.ua/sites/default/files/specradi/disert_vergeles.pdf (дата звернення: 03.06.2026).